

Received 03.02.2024	Review	JOTS
Accepted 18.02.2024		8/1
Published 23.02.2024		2024: 197-202

**Matsui, D. Old Uigur Administrative Orders from Turfan.
Turnhout: Brepols Publishers, 2023, pp. xxviii+240. ISBN:
978-2-503-60489-3.**

Deniz DEMİRYAKAN*
(Düzce/Turkey)
E-mail: demiryakan@hotmail.com

2023'te Brepols Publishers tarafından yayımlanan *Old Uigur Administrative Orders from Turfan* adlı kitap, yazarın 1999'da Osaka Üniversitesine sunduğu doktora tezinin geliştirilmiş haline dayanmakta olup Doğu Türkistan'daki Uygur Kağanlığına ait çeşitli talepler için Eski Uygur idarî belgelerinin filolojik incelemesini sunmayı ve Uygurların vergilendirme, haraç, zorunlu işçi hizmetleriyle ilgili taleplerle bağlantılı idarî sistemlerinin tarihsel bir yeniden inşasını amaçlamaktadır. Metinsel materyaller genellikle IX. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar olan süreci kapsasa da kitapta daha eski metinlerin çeşitli nedenlerle etkin kullanılmaması nedeniyle tarihsel analiz öncelikli olarak Moğol dönemi olarak bilinen XIII. ve XIV. yüzyıllara odaklanmaktadır. Kitap, yazının ilerleyen bölümlerinde de değineceğim, temelde ortak formüle göre hazırlanmış 107 Eski Uygur idarî belgenin neşrini içerir. Yazarın doktora tezinde bu sayı 101'di ancak St. Petersburg, Londra, İstanbul ve Çin koleksiyonlardaki yeni materyallerin eklenmesiyle 107 olmuştur; 71 belgenin tıpkıbasımı 36 levha üzerinde 58 şekil halinde sunulmuştur. Bu belgeler şimdiye kadar yayınlanmamış veya genel ağ veri tabanlarında kolayca bulunmayan belgelerdir ve tarihsel analiz açısından önemlidir. Ayrıca, vergi makbuzları bölümünde sekiz belgenin işlevsel karşılaştırması ve tarihsel arka planın detaylı bir analizi sunulmaktadır.

* ORCID ID: 0000-0002-3565-3314.

Çalışma, Eski Uygurların sosyo-ekonomik tarihine dair zengin bir bilgi kaynağı oluşturarak bu belgelerin günümüze ulaşan tıpkıbasımlarını içermektedir.

Kitap; önsöz, içindekiler, kısaltmalar ve referanslar, teknik açıklamalar, sözlük vb. standart bölümlere ek olarak üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm;

1. Introduction; 2. Grouping and dating; 3. Formula and function of the administrative requisition orders; 4. Contents of the texts; 5. Brief requisition orders and kezig “turn of the corvée in rotation”.

adlı beş alt bölümden oluşmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde dokuz alt bölüm bulunmaktadır:

Al-A3: Orders from the West Uigur period; Bl-B8: Orders from the early Mongol (pre-Yuan) period; Cl-Cll: Orders/receipts from the early Mongol-Yuan period; Dl-D20: Orders from the Yuan period; El-El4: Karsin-Yalin texts; Fl- Flo: Orders from the Chaghatai khanate period; Gl-G20: Qutluğ-seal orders; Hl-Hl5: Undated or fragmentary orders; Miscl-Misc6: Brief requisition orders.

Son bölümde ise yazar tıpkıbasımlara yer vermektedir. Aşağıda ilk bölümün içerik bilgisine, bu bölümün alt bölümlerinin önemine ve alt bölümlerin öne çıkan sonuçlarına kısaca yer vermeye çalıştım:

1. *Introduction* (s. 3-12)

Matsui, kitabın hemen başında Eski Uygurların tarihine, kültürüne ve inançlarına kısaca değinmekte ve Uygurların Moğollarla ilişkisine diğer durumlara göre daha detaylı bir biçimde yer vererek ‘Uygur’ adının 1921’de yeniden canlandırılmasına özellikle vurgu yapmaktadır. Devam eden satırlarda kitapta kullandığı materyalin içeriğine değinmektedir. Yazara göre; Çin ve(ya) İslamî kaynaklardan elde edilen veriler, Doğu Türkistan’daki Uygur tarihine dair yok denecek kadar az bilgi sağlamaktadır. Uygur tarihini anlamak için öncelikle Turfan havzasından çıkarılan Eski Uygur metinlerine dayanmak gerekmektedir. Eski Uygur materyalleri genellikle Budist, Maniheizt, Hristiyan vb. çevrelere ait dini metinlerden oluşurken bunların dışındaki birçok sivil belge de akademik çevrelerce bilinmektedir. Matsui’ye göre Eski Uygur sivil belgeleri, Eski Uygurların sosyo-ekonomik tarihini doğrudan kaynaklar yardımıyla yeniden inşa etmek için önemli belgelerdir. Yazar bu sivil belgeleri resmî ve kişisel belgeler olarak iki ana kategoriye ayırmış, her bir kategori için de aşağıdaki alt bölümler oluşturmuştur:

1. Official Documents (Resmî Belgeler); 1.1. Decrees and Administrative/Military Orders (including letters of appointment) [Fermanlar ve İdari/Askeri Emirler (atanma mektupları dahil)]; 1.2. Diplomatic Letters [Diplomatik Mektuplar]; 1.3. Certificates and Licenses (including passports) [Sertifikalar ve Lisanslar (pasaportlar dahil)]; 1.4. Receipts [Makbuzlar]; 1.5. Petitions [Dilekçeler]; 1.6. Reports (including testimonies) [Raporlar (tanıklıkları içeren)]; 1.7. Registers and Lists [Kayıtlar ve Listeler]; 1.8. Prayers (including colophons) [Dua Metinleri (kolofonlar dahil)]; 1.9. Miscellaneous [Çeşitli, muhtelif belgeler]

2. Personal Documents (Kişisel Belgeler); 2.1. Contracts (including wills) [Sözleşmeler (vasiyetnameler dahil)]; 2.2. Receipts [Makbuzlar]; 2.3. Letters and Invoices [Mektuplar ve Faturalar]; 2.4. Registers and Lists [Kayıtlar ve Listeler]; 2.5. Prayers (including colophons) [Dua Metinleri (kolofonlar dahil)]; 2.6. Miscellaneous [Çeşitli, muhtelif belgeler]

Sivil belgelerin kategorik olarak yapılandırılmasının ardından Matsui, kitap içeriğinin temelini oluşturan durumlarla ilgili özetle şu açıklamaları yapmaktadır: 1928’de, W. W. Radloff’un ölümünden sonra öğrencisi S. E. Maloy tarafından hazırlanan *Uigurische Sprachdenkmäler* (USp) adlı yayın, Alman ve Rus koleksiyonlarındaki 104 Uygur sivil belgesinin Almanca tercümelerini sunarak akademik çevrelere hizmet etti ancak hızlı el yazısı nedeniyle belgelerin deşifre edilmesi zor olmuştur. Radloff ve Malov, Uygur belgelerinin tarihsel bağlamına yeterince dikkat etmeyerek yayının güvenilirliğini sorgulamaktadır. İlk başarı, Uygur sözleşmelerinin Çin sözleşmeleriyle karşılaştırılarak analiz edilmesiyle elde edildi. F. W. Cleaves ve M. Mori’nin bu yaklaşımını devralan N. Yamada; Uygur sözleşmelerinin kapsamlı bir baskısını üretti ancak diğer Uygur belgelerinin analizi, Çince belgelerin eksikliği nedeniyle zorluğa yol açtı. Sonraki yıllarda, Eski Uygur belgeleri üzerine yapılan araştırmalar iyileşti. Berlin koleksiyonundaki Uygur metinlerinin dijital görüntüleri çevrim içi oldu ve St. Petersburg’daki büyük koleksiyon kataloglandı. Bu gelişmeler, Uygur belgelerinin özellikle idarî emirler kategorisinde yapılan analizlerine katkı sağladı.

Matsui, sivil belgelerle ilgili tarihsel sürece kısaca değindikten sonra bu belgelerle ilgili yapılan ilk çalışmalar hakkında da bilgi vermektedir:

Eski Uygur idari talep emirlerine dair araştırmaların tarihçesi Arat’ın 1964 tarihli makalesiyle başlar. Arat, Berlin Turfan koleksiyonundaki ve USp’de yayınlanan Eski Uygur hukukî belgelerini inceleyerek idari emirlerin içeriğini

tanıttı ancak tam olarak inceleme fırsatı bulamadan vefat etti. Ardından N. Yamada, L. V. Clark ve Li Jingwei idari belgelerle ilgili yayınlar sundular ancak genel benzerliklere yeterince dikkat etmediler. 1998’de yazar tarafından Arat’ın çalışmaları geliştirilerek idari emirlerin genel özelliklerini belirlenmiş ve temel formüller, yani tarih, alım nedenleri, teslim edilen eşya, teslim eden, kapanış şekli ve mühür(ler) içermekteydi, sıralanarak önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Yazar, Uygur Kağanlığı ve Moğol İmparatorluğunun vergi ve haraç sistemlerini bu yöntemle analiz etmiştir.

Metinlerin dijital görüntülerinin çevrimiçi olması ve kataloglanması idari talep emirlerinin analizlerine katkı sağladı. Bu noktada öne çıkan araştırmacılar arasında M. Ver ve B. Keskin yer almaktadır. M. Ver, Moğol İmparatorluğunun posta röle sistemiyle ilgili Eski Uygur belgelerini filolojik ve tarihsel açıdan inceledi ve bu belgelerin edisyonunu sundu. B. Keskin ise 538 Eski Uygur sivil belgesini ele aldığı hacimli bir doktora tezi hazırladı.

2. *Grouping and dating* (s. 13-22)

Kitap, Uygur belgelerinin tarihlerini belirlemenin önemine vurgu yaparak Moriyasu’nun Moğol öncesi ve Batı Uygur dönemine ait belgeleri Moğol döneminden ayırt etmek için sunduğu kriterleri detaylı bir biçimde ele almaktadır. Matsui, idari emirnamelerin benzer özelliklerinden çok farklı özelliklerine odaklanarak gruplandırma yapmış ve mühür basma yöntemlerine göre de kronolojik değişiklikleri başarıyla incelenmiş görünmektedir. Belgeler, üç farklı mühür basma yöntemi (Yöntem I, II ve III) kullanılarak sınıflandırılmıştır. Yöntem I’deki mühürler daha büyük, Çince lejantlar taşıyan ve vermilyon mürekkep kullanılan tek bir mühürle damgalanmıştır. Yöntem II’deki mühürler daha küçük, siyah mürekkep kullanılmış ve belirli ifadelerle damgalanmıştır. Yöntem III’deki mühürler ise siyah mürekkep kullanılmış, kare veya yuvarlak şekilli ve belirli bir sıra ile damgalanmıştır. Bu mühür basma yöntemlerindeki çeşitlilik, belgeler arasındaki kronolojik gelişimi -yazarın birçok yerde dile getirdiği gibi- yansıtabilir. Devamında ise daha önce de bahsettiğim söz konusu 107 idari belgenin sekiz gruba ayrılmasının sonuçlarını içeren ve daha ileri tarihsel araştırmalar için bir temel oluşturmayı amaçlayan önemli bir bölüm de sunulmuştur. Gruplandırma ve tarihlendirme çabalarıyla, belgelerin Batı Uygur döneminden Moğol dönemine doğru kronolojik bir gelişim

gösterdiği yazarca öne sürülmüştür. Bu açıdan bakıldığında damgalama yöntemlerinin evrimi, idari düzenler arasındaki kronolojik boşluğu yansıtabilir sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle, kitapta sürekli olarak Uygur belgelerini değerlendirirken mühür basma yöntemleri ve diğer özelliklere odaklanmanın önemini Matsui tarafından vurgulamaktadır.

3. *Formula and function of the administrative requisition orders* (s. 23-30)

Eski Uygur idari emirnameleri, Matsui'ye göre en iyi biçimde tamamlandığında bile çeşitli nedenlerle oluşan hasarlardan dolayı bilgi vb. birçok eksiklikle araştırmacının eline ulaşmaktadır. Bu yüzden Matsui, bu metinlerin içeriğini ve bağlamalarını anlamak için önce biçimlerini anlamak gerekliliğine kitap boyunca vurgu yapmaktadır. Önceki araştırmacılar, idari emirleri düzensiz bir şekilde ele alarak yanlış analizler yapmışlardır. Bu sorunu aşmanın ve de bu kitapta kullanılan yöntemi sahiplenmenin formülü yazara göre şu şekildedir: (1) Tarih (on iki hayvanlı döngüde yıl, ay, gün) (2) Talep edilen kalemlerin nedeni, amacı veya hedefi [ve toplam miktar] (3) Teslim edilen kalem (4) Teslim eden (5) Kapanış formu (emir kipinde) (6) Mühür(ler). İdari emirler, kronolojik olarak farklı aşamalara tarihlendirilebilir ancak genel bir formüle göre hazırlandıkları bu bölümde açıkça gözlemlenebilmektedir.

4. *Contents of the texts* (s. 31-56)

Bu bölümde; idari talep emirlerinin metinsel bilgileri Matsui tarafından temel olarak her bir talep emrinin ortak formülüne odaklanarak incelenmiştir: (1) Tarih, (2) Talep edilen malın nedeni, amacı veya varış yeri, (3) Teslim edilen mal, (4) Teslim eden, (5) Kapanış şekli (emir kipinde). Yazara göre C4, C9 ve C11 dışındaki C Grubu metinleri, makbuz ve idari emirin karma formülünü takip etmekle birlikte, içerdikleri bilgiler karşılaştırmalı olarak araştırılmalıdır; Eski Uygur idari emirleri, genellikle içerik olarak sınırlıdır ve çoğu hasar görmüş durumdadır. Bu zorluklar, idari talep emirlerinin analizini sözleşme belgelerinden geride bırakmaktadır. 107 metnin toplu olarak incelenmesi ve ortak özelliklerin ya da önemli farklılıkların belirlenmesiyle içeriklerindeki kısa ve basit bilgilerden yararlanmak mümkündür.

5. *Brief requisition orders and kezig "turn of the corvée in rotation"* (s. 57-59)

Bu bölümde Matsui, Uygur idari talep emirlerinin yanı sıra makbuz ve talep emirlerinin birleşimi olan Misc1-Misc6 olarak adlandırılan altı belgenin geçici bir incelemesi sunulmaktadır. Kitaptan edindiğimiz bilgiye göre bu belgeler, idari talep emirlerinden farklı olarak kısa ve öz içeriklere sahiptir. Tarih ve resmi mühür içermeyen bu belgeler, daha çok maddi veya fiziksel taleplere odaklanabilir. Ek olarak bu belgelerde geçen emir cümleleri, taleplerin aciliyetine işaret edebilir. Misc1-Misc6 belgelerinin içeriği, ondalık sisteme ve taleplerin ondalık sistemi üzerinden dayatılmasına benzerlik gösterebilir. Örneğin, vergi talepleri genellikle on yıllık dönemlere dayanmaktadır. Belirli belgelerde; teslim edenlerin isimleri, teslim edilen ürünler ve miktarları ve emir cümlesi gibi kayıtlar bulunmaktadır. Ancak, bu belgelerde tarih ve resmi mühür eksikliği, resmi talep belgeleri olmaktan uzaklaşmalarına neden olabilir.

Tüm bu durumlar bir arada düşünüldüğünde kitap, Eski Uygurların sosyo-ekonomik tarihine dair sağlam bir bilgi kaynağı sunarak bu belgelerin günümüze ulaşan tıpkıbasımlarını içermektedir. Matsui'nin detaylı analizleri ve kronolojik gruplandırmaları, idari emirlerin evrimini ve tarih içindeki yerini anlamak için benzersiz bir fırsat sunmaktadır. Özellikle mühür basma yöntemleri ve içerik analizleri, Uygur belgelerinin kronolojik gelişimini anlamak adına önemli ipuçları sağlamaktadır. Eser, Eski Uygur idari belgelerini ele alan önceki çalışmaların zorluklarını aşarak bu belgelerin içeriğini ve bağlamalarını anlamak için yeni bir yöntem önermektedir. Matsui'nin formül ve fonksiyon analizleri, araştırmacılara idari talep emirlerinin temel özelliklerini belirleme konusunda bir kılavuz sunmaktadır. Ayrıca; kısa ve öz bilgiler içeren Misc1-Misc6 belgeleri üzerindeki geçici inceleme, bu belgelerin emir kipi üzerinden aciliyet ve maddi talepler ilişkisine farklı bir bakış açısıyla odaklanabileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, *Old Uigur Administrative Orders from Turfan* adlı eser, akademik dünyanın Eski Uygur idari sistemleri ve Uygurların sosyo-ekonomik yapısı hakkında daha derinlemesine bilgi edinmek için önemli bir kaynak olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma, Uygur Kağanlığının idari pratiğine ışık tutarak bu dönemin tarihçileri ve araştırmacıları için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olacaktır.